



Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Het omgevingsplan - stappenplan voor borging van cultuurlandschappen

Els Romeijn

15 mei 2025



Cultureel erfgoed = onderdeel leefomgeving (art. 1.2 Ow)





Uitwerking internationale verdragen

Granada, Valetta, Europees Landschapsverdrag, Werelderfgoedverdrag

- Elk cultureel erfgoedelement in één of meer verdragen
- Herimplementatie verdragen in stelsel Omgevingswet
- Per saldo steviger verankering dan nu



Europees landschapsverdrag (2005)

Beginselen/verplichtingen, o.a.:

- Landschappen erkennen als essentieel onderdeel leefomgeving
- Landschappen identificeren, beoordelen (rekening houdend met waarde) en kwaliteitsdoelstellingen aan verbinden
- Landschapsbeleid maken en implementeren, gericht op bescherming, beheer en inrichting
- Landschap integreren in ander beleid van invloed op landschap (o.a. r.o., cultuur, milieu, landbouw, maatschappij/economie)
- Inspraakprocedures instellen voor publiek, decentrale overheden en derde-belanghebbenden





Cultureel erfgoed in Erfgoedwet

Holistische begripsbepaling gebaseerd op verdrag van Faro:

Art. 1.1 Erfgoedwet: *cultureel erfgoed*:

- uit het verleden geërfde materiële en immateriële bronnen,
- in de loop van de tijd tot stand gebracht door de mens of ontstaan uit de wisselwerking tussen mens en omgeving,
- die mensen, onafhankelijk van het bezit ervan, identificeren als een weerspiegeling en uitdrukking van zich voortdurend ontwikkelende waarden, overtuigingen, kennis en tradities, en
- die aan hen en toekomstige generaties een referentiekader bieden



Cultureel erfgoed: schijf van vijf

Specifieke
begripsbepaling in
kader fysieke
leefomgeving



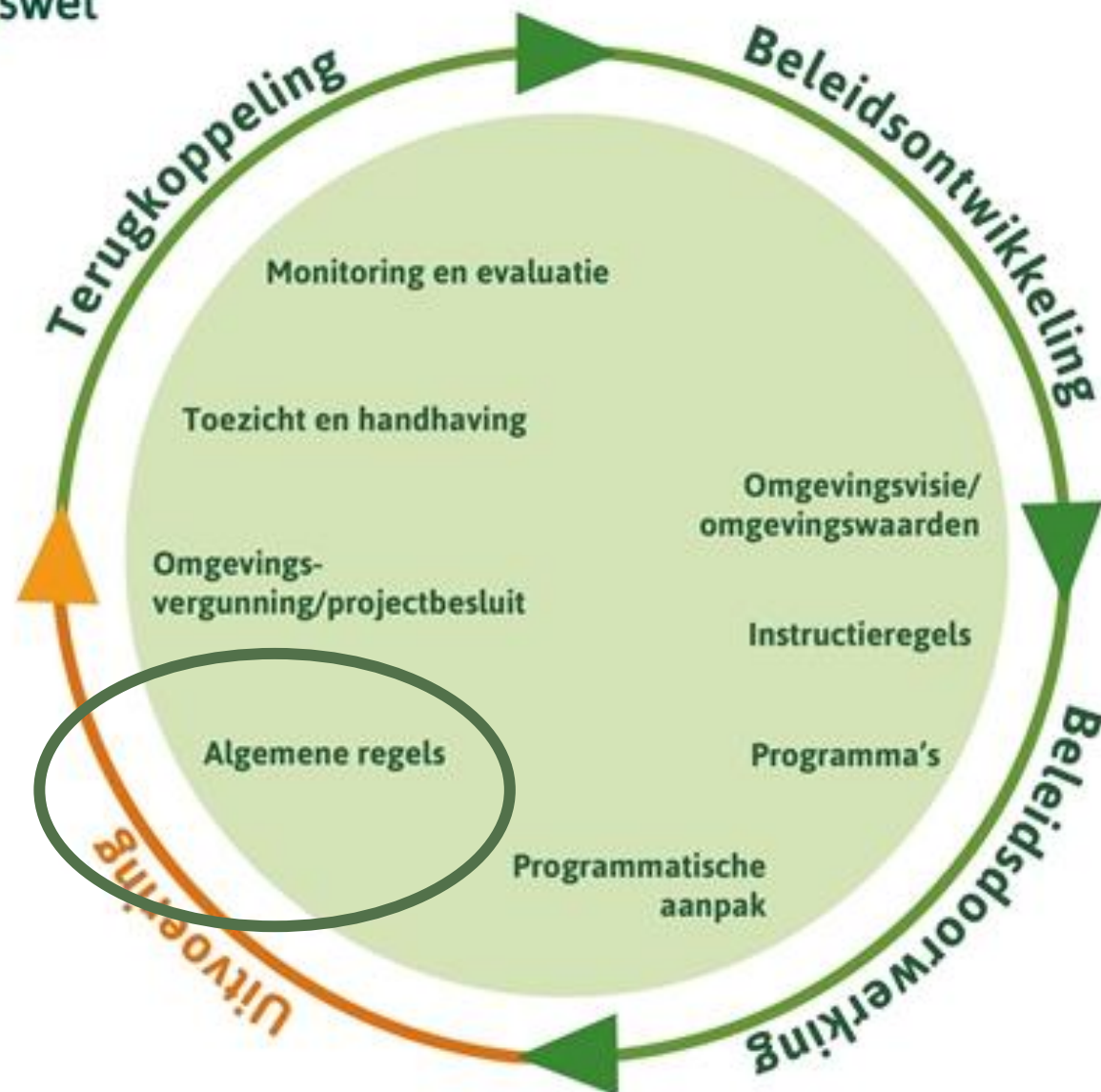


Cultuurlandschappen

landschappen: gebieden zoals die door mensen worden waargenomen, waarvan het karakter wordt bepaald door natuurlijke of menselijke factoren en de interactie daartussen [*die deel uitmaken van cultureel erfgoed*]



Aan de slag met de
Omgevingswet





Art. 5.130 Bkl: dé instructieregel cultureel erfgoed

Lid 1: in omgevingsplan rekening houden met belang behoud cultureel erfgoed

- Niet alleen: neem mee in ('betrek bij') voorbereiding besluitvorming, maar inhoudelijke sturing op belangenafweging, zonder beperking beslisruimte
- Inventariseren en analyseren aanwezig/te verwachten cultureel erfgoed (weet je niet wat je hebt, dan kun je er geen rekening mee houden)
- Conclusies vertalen naar omgevingsplan, bij toedelen functies aan locaties en stellen van regels
- Burgers en belangengroepen vroegtijdig betrekken → voorkomt vertraging bij latere planvorming of uitvoering



2 Straks in het omgevingsplan



Art. 5.130 Bkl: dé instructieregel cultureel erfgoed

Lid 2: Beschermende regels stellen voor in aanmerking komend cultureel erfgoed, rekening houdend met internationaalrechtelijke beginselen:

- voorkomen ontsiering, beschadiging, sloop (archeologische) monumenten
- voorkomen verplaatsing monumenten
- bevorderen gebruik monumenten
- voorkomen aantasting beschermde monumenten door omgeving
- voorkomen aantasting karakter beschermde stads- en dorpsgezichten en cultuurlandschappen
- conserveren & in stand houden archeologische monumenten, bij voorkeur in situ





Voorbeeldregels cultureel erfgoed in omgevingsplan

- Handreiking opgezet vanuit elementen van cultureel erfgoed:

- Monumenten



- Archeologische monumenten



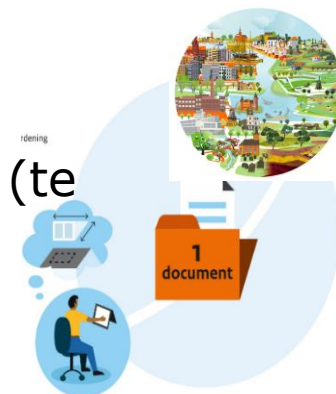
- Stads- en dorpsgezichten



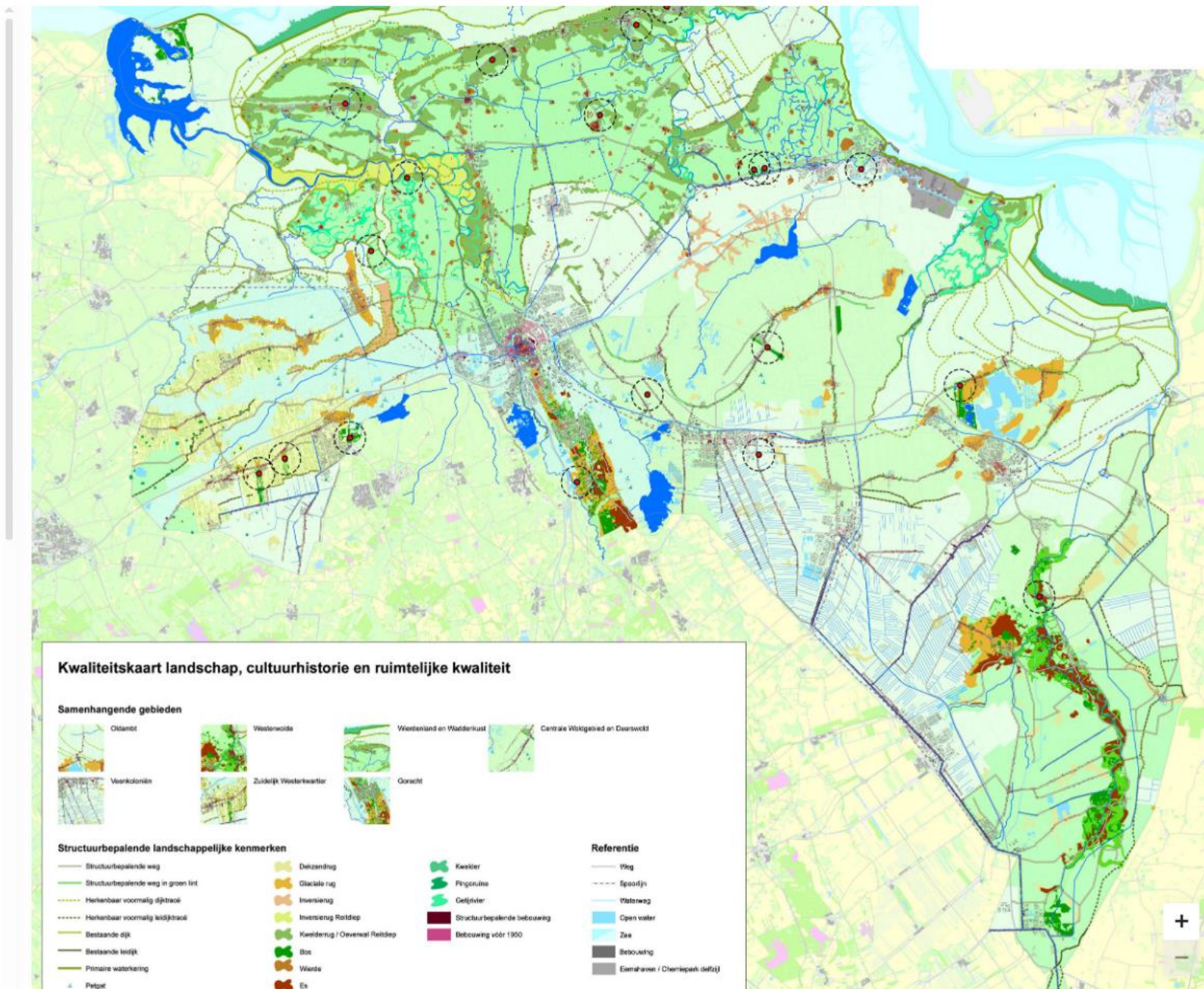
- Cultuurlandschappen



- Stap 1: inventariseren en analyseren: wat is er aan cultureel erfgoed (te verwachten) en wat wil ik ermee?
- Stap 2: Bijpassende beschermingsvorm kiezen, functies toedelen aan locaties en beschermende regels vaststellen



BORGBIOTOPEN GRONINGEN





Zichtlijn toegangslaan



Zicht op kerk van Wirdum



Zicht vanaf Meedenweg (zuidzijde)

BORGBIOTOOP RUSTHOVEN

1. Borgcomplex



RCE
Complexnummer: 515519

2. Cultuurhistorische relatie

Om de borg ligt een gracht en een bomenmantel. Aan weerszijde van de oprijlaan bevindt zich een houtsingel. Het borgcomplex is gesitueerd aan het Damsterdiep. De omgeving van Ekenstein bestaat uit de grondgebieden van omliggende buurtschappen Eekwerd en Garrewaer met een aantal rijksmonumenten en archeologische rijksmonumenten.

3. Landschappelijke samenhang

De borg bevindt zich in het wierdenlandschap en aan de rand van een waggdorpenlandschap op zeekelei. Door het open landschap ontstaan veel visuele relaties met omliggende karakteristieke panden en is er een zichtlijn naar de kerktoeren van Wirdum. Naast de borg Rusthoven ligt borg Ekenstein wat voor een sterke samenhang zorgt.

Karakteristieke kernkwaliteiten Rusthoven

- Gracht en bomenmantel
- Oprijlaan met houtsingels
- Ligging in het open wierdenlandschap
- Ligging aan het Damsterdiep
- Nabijgelegen Ekenstein



1. Borgcomplex



2. Cultuurhistorische relatie



3. Landschappelijke samenhang



LEGENDA

Borgbiotoop Ekenstein en Rusthoven

HISTORIE

Vlakbij borg Ekenstein ligt Rusthoven, een relatief kleine borg die door de hoge vorm nog kleiner lijkt. Door een stukje zandsteen in de oostgevel weten we dat de borg in 1686 werd gebouwd, waarschijnlijk door Johan Eeck. Zijn grootvader, ook Johan genaamd, stichtte een halve eeuw eerder Ekenstein.



Groningerborgen.nl



Eigendom 1811-1832



1900



2020

BELEID



RCE
Erfgoedatlas



Provincie Groningen
Kwaliteitsgids



Gemeente Eemsdelta
Bestemmingsplan
Ruimtelijkeplannen.nl



Erfgoedatlas RCE



Kwaliteitsgids Groningen



Bestemmingsplan

BORGBIOTOOP



Een borgbiotoop is een gebied dat bestaat uit een waardevol historisch cultuurlandschap met:

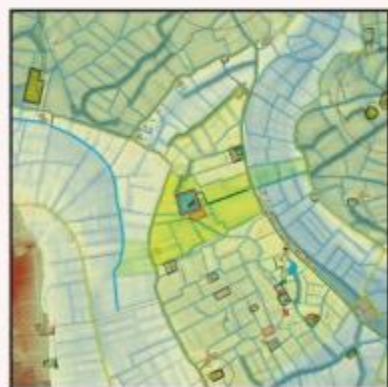
- (1) **het monumentale borgcomplex:** de borg met de bijgebouwen en het borgterrein (rijksmonumenten)
- (2) **de cultuurhistorische relatie** van waardevolle, beschermde landschapselementen en samenhangende historische structuren van de omgeving (waterstructuren, infrastructuur, laan- en groenstructuren, groenelementen, reliëf, etc.) en
- (3) **de landschappelijke samenhang** en visuele relatie met omliggende (beschermde) stads- en dorpsgezichten en monumentale gebouwen

(bron: Inventarisatie Borgbiotopen Groningen – Noordpeil)



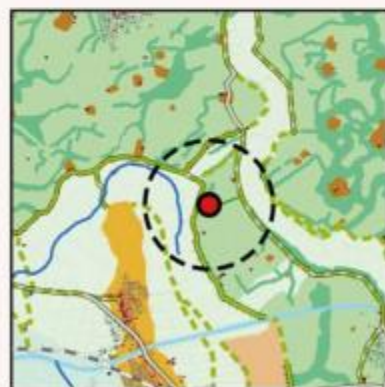
1. Borgcomplex

+



2. Cultuurhistorische relatie

+



3. Landschappelijke samenhang

=



Borgbiotoop



Vraag provincie Groningen: hoe juridisch borgen

- › Verruimen contour rijksmonument?
- › Uitwerking langs lijn 'omgeving van het monument'
- › Aanwijzen als gemeentelijk cultuurlandschap
- › ...



Project RCE

- *ontwikkelen van een methodiek voor pilots met betrekking tot het toepassen van de voorbeeldregels voor beschermde cultuurlandschappen*
- Bas Schout en Nancy Arkema



Werkatelier 21 mei 2024 Provincie Groningen

Doel werkatelier:

- ✓ Verkennen mogelijkheden om borgbiotoop als cultuurlandschap in omgevingsplan op te nemen
- ✓ Testen bruikbaarheid voorbeeldregels voor beschermde cultuurlandschappen





Programma werkatelier

- › Wat is een cultuurlandschap
- › Waarderen van het cultuurlandschap
- › Welke ingrepen hebben invloed op de kernkwaliteiten
- › Hoe bescherm je het cultuurlandschap zonder het op slot te zetten
- › Concluderen en evalueren



Belangrijkste kwaliteiten van de borgbiotopen

- > De openheid van het landschap in combinatie met het zicht op de borgen, dorpjes, kerken
- > Zichtlijnen van A naar B en de elementen die die zichtlijnen inkaderen
- > De groenstructuur in relatie tot de bebouwing
- > Leesbaarheid, beleving en kleinschaligheid van het landschap, de menselijke maat
- > Elementen die in de geschiedenis een rol hebben gespeeld en nu nog zichtbaar zijn. De gelaagdheid van het landschap
- > De relatie met het waterlopen



Wat als cultuurlandschap beschermen? En waarom?

- › de ligging van de borg als rijksmonument in een landschappelijke omgeving?
- › een verzameling van specifieke landschapskenmerken (het wierdenlandschap)?
- › de cultuurhistorische en landschappelijke gelaagdheid/structuur (een nader te bepalen zone langs het Damsterdiep met borgen en industriële erven)?



Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
*Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap*

Welke ingrepen
hebben invloed op
de kernkwaliteiten

**flora- en
fauna-activiteit**

*activiteit met mogelijke gevolgen
voor van nature in het wild
levende dieren of planten*

sloopactiviteit

bouwwerken geen gebouwen zijnde

**(her)plant- of
kapactiviteit**

*kappen of geheel of gedeeltelijk
vellen van bomen of
houtopstanden*

**functietoedeling/
gebruiksactiviteit van
bouwwerken**

*hoofdfunctie hoofdgebouw:
maatschappelijk*

**functietoedeling/
gebruiksactiviteit van
erven en terreinen**

park (openbaar)

**Veranderen van een weg en
aanlegactiviteit
(verrichten van werken en
werkzaamheden)**

*(her)inrichtingswerkzaamheden
(bijv. wijzigen verkavelingspatroon)*

beheer en onderhoud

*instandhouding lanen en singels
(instandhoudingsplicht)*

**bouwactiviteit
(ruimtelijk)**

*nieuw hoofdgebouw
(nieuwbouw)*



Hoe bescherm je het cultuurlandschap zonder het op slot te zetten

- › Activiteiten zijn mogelijk
 - Onder voorwaarden
 - Met maatwerk
 - Adviesplicht op het gebied van landschap en erfgoed

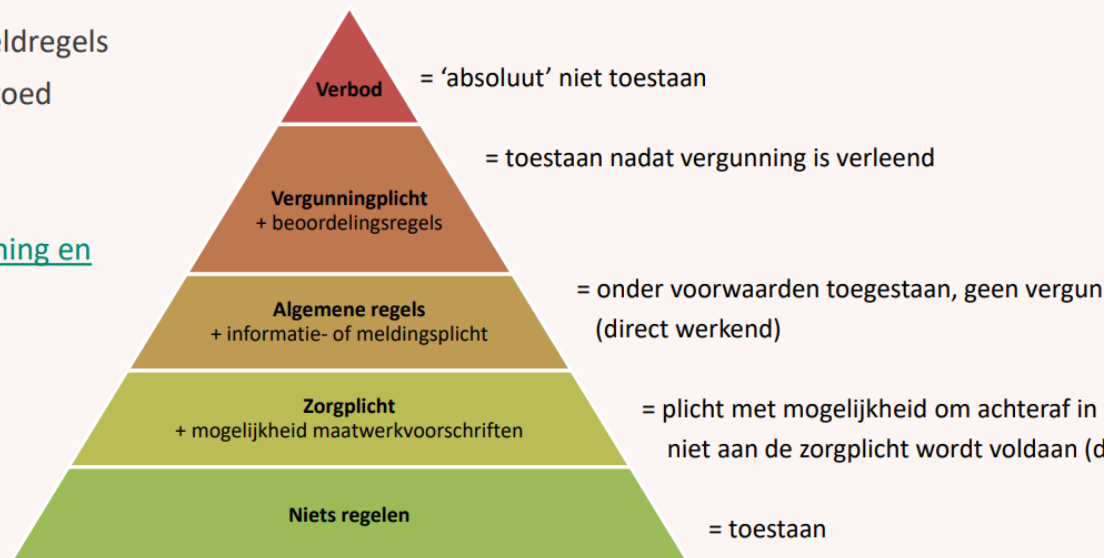


Welke kwaliteiten beschermen?

OMGEVINGSPLAN

RCE en VNG hebben voorbeeldregels opgesteld voor cultureel erfgoed (januari 2024).

[Handreiking Erfgoedverordening en omgevingsplan | VNG.](#)



Bepalen
werkingsgebied

Regels in het
omgevingsplan in
dat werkingsgebied

Welk regime is
noodzakelijk



- › Omgevingsplan -
stappenplan voor borging
van cultuurlandschappen |
Rijksdienst voor het
Cultureel Erfgoed